

НАЦІОНАЛЬНА І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 65.012.23:711.8

Михайло ФЕДІРКО, Оксана ГУГУЛ, Богдан БРИЧ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ РИНКУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Предметом дослідження в статті є теоретико-прикладні аспекти розбудови ринку енергетичних послуг в Україні.

Мета статті – обґрунтування теоретико-прикладних аспектів розбудови ринку енергетичних послуг та розробка пропозицій з їх імплементації в практичну діяльність в Україні.

З використанням системного підходу на основі методів аналізу та синтезу доведено, що ефективність як економічна, технічна та технологічна категорії є найважливішим чинником сталого зростання економіки країни.

Зазначено, що підвищення енергоефективності пов'язане з енергомодернізацією базових галузей народного господарства України, впровадженням новітніх технологій, нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, що може бути зреалізоване в рамках ринкових відносин. Організаційно-економічною та інституційною формою таких відносин є ринок енергетичних послуг.

В дослідженні обґрунтовано суть і зміст основних категорій ринку енергетичних послуг: енергосервісу, енергетичних послуг, структури ринку та його базових характеристик, суб'єктів ринку та їх взаємодію.

Для теоретичного обґрунтування структури ринку та його базових характеристик використано концепцію ефективного галузевого ринку, що дозволяє встановити взаємозалежність між усіма його компонентами з урахуванням особливостей енергетичних послуг.

Встановлено, що базові умови пропозиції на ринку енергетичних послуг є обмеженими внаслідок недосконалості інституційного й економічного середовищ. Базові умови попиту характеризуються високою ціновою еластичністю за доходами населення та суперечностями поведінки залежно від соціальної політики уряду та вартості паливно-енергетичних ресурсів. Висока еластичність попиту та відсутність послуг-замінників призводять до неможливості розробки чіткої цінової стратегії, що відображається на ефективності функціонування суб'єктів ринку. Ринкова структура характеризується високим рівнем ринкових бар'єрів, що викликано специфікою надання енергетичних послуг, які потребують наявності високотехнологічного обладнання спеціальних механізмів висококваліфікованого персоналу, наявності ліцензії.

Стверджується, що ринкова поведінка – це комплекс маркетингу, що вимагає гнучкості у виборі цінової стратегії, рекламних продуктів, досліджень ринку, досліджень

© Михайло Федірко, Оксана Гугул, Богдан Брич 2018.

у сфері техніки і технологій, надання послуг, а інституційне забезпечення вимагає адекватної державної політики та неформальних імперативів громадянського суспільства у сфері забезпечення енергоефективності національної економіки.

Розроблено схему взаємодії між суб'єктами ринку енергетичних послуг та визначено функціональні взаємозв'язки між ними в процесі їхньої діяльності.

Ключові слова: енергоефективність, енергосервіс, енергетичні послуги, ринок енергетичних послуг, енергосервісна компанія, енергосервісний контракт, постачальники послуг, замовники послуг, базові умови попиту, базові умови пропозиції, ринкові бар'єри.

JEL: L12

Постановка проблеми. Завдання виходу України на світові ринки товарів і послуг та її інтеграційні наміри зумовлюють необхідність розвитку вітчизняної економіки на засадах сталого зростання. Одним із найважливіших індикаторів сталого зростання є енергоефективність, яка розглядається у трьох вимірах: економічному, соціальному та екологічному.

Проте значна залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів та перманентне зростання їх цін, незавершеність розбудови ринкових відносин в національній економіці, енергетична неефективність його об'єктів, низька інвестиційна привабливість, технологічна відсталість і зношеність основних засобів базових галузей народного господарства, відсутність економічної мотивації до ефективного управління, низький рівень доходів у суспільстві, недосконалість інституційного та економічного середовищ не дозволяють вирішити проблему енергоефективності на рівні міжнародних стандартів.

У вищенаведеному переліку проблем саме енергоефективність як економічна, технічна та технологічна категорія є одним з найважливіших чинників вирішення проблем, пусковим механізмом до їх подолання.

Підвищення енергоефективності пов'язане із забезпеченням енергоефективності та енергозбереження на об'єктах базових галузей народного господарства України, що неможливе без впровадження їхньої енергомодернізації, новітніх технологій, спрямованих на підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, застосування нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії тощо.

Реалізація таких заходів стримується недосконалістю, а в багатьох випадках відсутністю інституційного, економічного та фінансового механізмів їх запровадження. Світова практика показує, що дієвість названих механізмів може бути забезпечена за ринкових умов, які можуть бути зреалізовані на ринку енергетичних послуг. Саме на вирішенні цієї проблеми зосереджується основна увага в цьому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення енергоефективності економіки приділено увагу у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Серед них: О. М. Ковалко, О. В. Новосельцев, Т. О. Євтухова [1, 2], С. С. Єрмілов, В. М. Геєць, Ю. П. Яценко [3], І. М. Сотник [4], І. І. Степаненко [5], S. J. Hansen, P. Bertoldi, P. Langlois [6], J. P. Painuly, H. Park, M.-K. Lee, J. Noh [7], S. M. Nadel, M. W. Reid, D. R. Wolcott [8], N. Lessen [9], P. Bertoldi, S. Rezessy, E. Vine [10].

Проте, незважаючи на численні дослідження, невирішеними залишаються питання обґрунтування формування ринку енергосервісу в Україні. З огляду на це тема дослідження є актуальною.

Мета статті – обґрунтування теоретико-прикладних аспектів розбудови ринку енергетичних послуг та розробка пропозицій з їх імплементації в практичну діяльність в Україні.

Виклад основного матеріалу. Енергосервіс в Україні фактично не має своєї попередньої історії. Першим кроком до його запровадження став Закон України “Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації” № 327-VIII [11]. Згідно із цим Законом, “...енергосервіс – комплекс технічних та організаційних енергозберігаючих (енергоефективних) та інших заходів, спрямованих на скорочення замовником енергосервісу споживання та/або витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів”.

Полеміка щодо визначення суті цієї категорії ведеться і в академічних колах. Так, на думку Е. М. Фрейдкін, енергосервіс – це самостійний бізнес, функції якого полягають в спеціалізованому обслуговуванні окремих ланок процесу енергопостачання: від генерації до використання енергії [12, с. 52]. Водночас М. А. Вештеюнс вважає, що енергосервіс – це насамперед інвестиційна діяльність, а не благодійна, тобто необхідні вкладення для впровадження енергозбереження з одночасною відповідальністю за ризики недоотримання того енергозберігаючого ефекту, грошовий еквівалент якого є прибутковою частиною проекту енергоефективності (ризики численні: помилково розрахований енергозберігаючий ефект, ризики верифікації та вимірювань, стандартні ризики щодо платоспроможності замовника, надійності енергозберігаючого обладнання) [13, с. 14].

На офіційному сайті Київської енергозберігаючої компанії наводиться таке визначення цієї категорії: “Енергосервіс – це комплекс заходів, виконуваних підрядником – ЕСКО – в рамках енергосервісного договору (контракту) з замовником і спрямованих на підвищення енергоефективності виробництва, виражається в економії енерговитрат, зниження енергоємності виробництва, підвищення ефективності енерговитрат під час виконання виробничих завдань” [14].

Необхідно зазначити, що вищенаведені визначення енергосервісу як економічної категорії в більшості випадків стосуються наукових публікацій. Однак Директива 2012/27/ЄС про енергоефективність, у якій містяться базові категорії для характеристики енергоефективності, не дає визначення енергосервісу. Натомість, як можна зрозуміти з подальшого тексту, вона зводить його до категорії “енергетичні послуги”. Проте не вбачаємо в цьому суперечностей, оскільки слово “енергосервіс” за своїм семантичним значенням означає саме енергетичні послуги.

Незважаючи на розбіжності у поглядах, більшість як науковців, так і представників відповідних інституцій, схильється до думки, що суть енергосервісу зводиться до діяльності, результатом якої є енергозберігаючий ефект, який може бути достовірно вимірний і перевірений.

Погоджуємося з цією думкою, проте хотіли б наголосити на тому, що сучасні технології виробництва, розподілу та використання паливно-енергетичних ресурсів вимагають розробки і впровадження адекватних технологій надання енергетичних послуг, що є

базовим елементом підвищення енергоефективності як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівнях.

Зрозуміло, що енергосервіс або енергетичні послуги є складною економічною категорією, яка не може бути зреалізована поза межами відповідного ринку з усіма його атрибутами: попитом, пропозицією, ціною політикою, конкуренцією.

Основоположником сучасних теоретико-методологічних засад формування ринку енергетичних послуг вважаються Ш. Хенсон (S. Hansen) і Д. Вейсман (J. Weisman), які опублікували декілька праць за цією тематикою. Проте суть функціонування ринку енергетичних послуг в їхніх дослідженнях зводиться до діяльності на ньому енергосервісних компаній. Водночас організаційно-економічні та інституційні засади такого ринку не розглядаються.

Подібна ситуація простежується і в працях українських вчених. Так, О. М. Ковалко, О. С. Новосельцев, Т. О. Євтухова розглядають управління енергоефективністю в контексті функціонування багаторівневих та вертикально інтегрованих структур систем комунальної теплоенергетики, що не зовсім відповідає ринковій моделі управління енергоефективністю і звужує цей ринок до однієї галузі, залишаючи поза увагою інші базові галузі народного господарства [1,2].

Огляд та аналіз наукових публікацій, що стосуються даної тематики, показує, що проблема розбудови ринку енергетичних послуг в Україні не доліджується належним чином. З цього приводу простежується декларативність та опосередкованість, що не дає можливості для узагальнення й формування інституційних, організаційно-економічних та технологічних рішень про надання енергетичних послуг. Зазначена розрізненість у поглядах науковців і практиків стосується насамперед інституційно-економічних аспектів розбудови ринку енергетичних послуг [15, с. 8].

Насамперед, на нашу думку, необхідно уточнити визначення категорії “ринок енергетичних послуг” з позиції системного підходу.

Будь-який ринок – це складна структура, яка складається з різноманітних суб’єктів економічного, соціального та інституційного характеру, що взаємодіють між собою та виконують функції виробництва, розподілу та перерозподілу товарів і послуг. Він є комплексною системою відносин у сфері соціально-економічного відтворення і обумовлений декількома принципами, які визначають його суть і відрізняють від інших економічних систем, насамперед від тоталітарних та адміністративних.

З методологічної точки зору, на нашу думку, для теоретичного обґрунтування формування ринку енергетичних послуг доцільно використати концепцію галузевих ринків, що дозволяє детально дослідити ринок та отримати інформацію про всіх його учасників, надати їм конкурентні переваги, можливість приймати стратегічні рішення та розбудовувати конкурентне середовище.

В цьому контексті доцільно застосувати запропоновану Гарвардською школою концепцію ефективного галузевого ринку “ринкова структура – поведінка – результат”.

Дана концепція, на думку багатьох науковців, є найбільш прийнятною, оскільки охоплює усі аспекти функціонування ринку та встановлює взаємозалежності між ринковими компонентами [16].

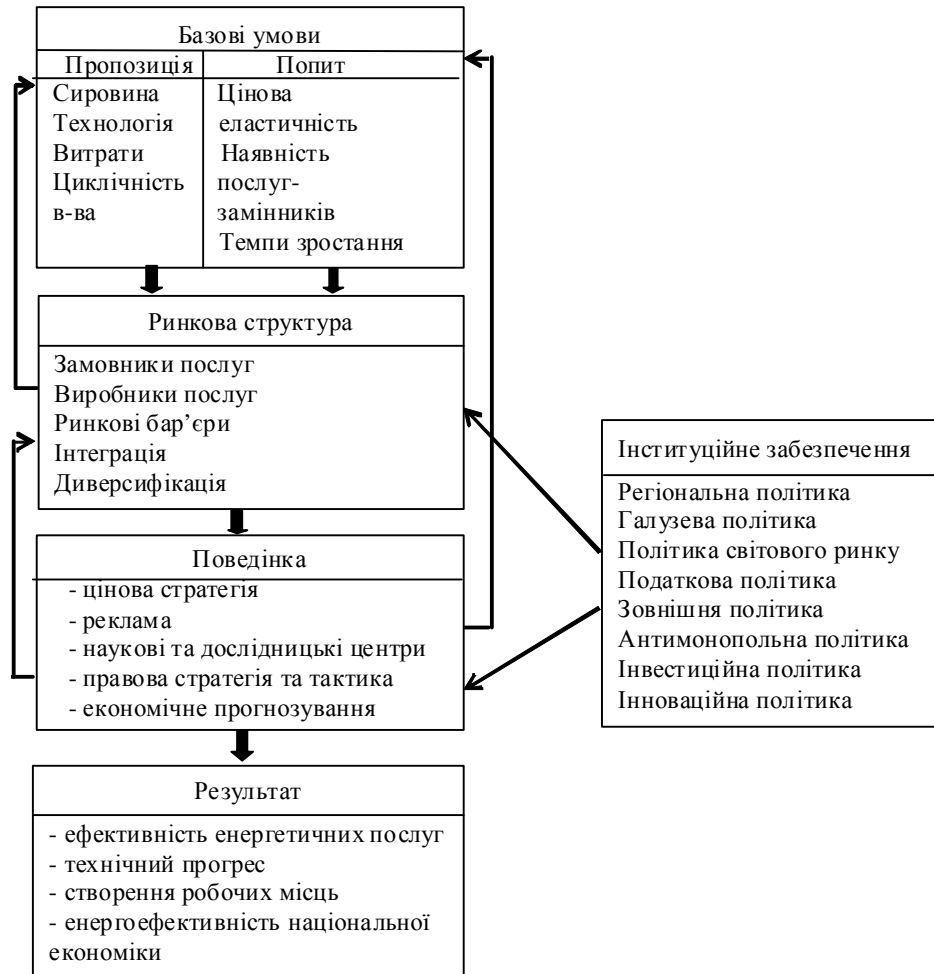

Рис. 1. Взаємозв'язок між компонентами ринку енергетичних послуг на основі концепції ефективного галузевого ринку "ринкова структура – поведінка – результат"

Примітка. Розроблено на основі [16].

За допомогою схеми, зображеної на рис. 1, можна відстежити взаємозв'язок між усіма складовими ринку енергетичних послуг.

Екстраполюючи концепцію галузевих ринків та результати, отримані в ході виконання прикладного дослідження "Реформування ринку теплової енергії в житлово-комунальному господарстві в контексті підвищення енергетичної безпеки соціальних стандартів та якості життя населення України", можна встановити взаємозв'язок між елементами концепції "ринкова структура – поведінка – результат" з урахуванням спеціальних особливостей енергетичних послуг.

Розглянемо зазначені на рис. 1 компоненти.

Базові умови пропозиції. Виробництво та надання послуг є досить обмеженими, оскільки енергоефективні матеріали та обладнання не виробляються на внутрішньому

ринку, а імпортується у більшості випадків, що накладає обмеження зі сторони валютного курсу національної грошової одиниці; високий рівень витрат праці, низький рівень механізації праці, низький рівень кваліфікації робочої сили, сезонність виконаних робіт.

Базові умови попиту. Цінова еластичність, наявність послуг-замінників, темпи зростання ринку. Висока еластичність попиту за доходами населення та суперечності поведінки попиту залежно від соціальної політики уряду (субсидії, дотації тощо) та вартості паливно-енергетичних ресурсів. Темпи зростання попиту обмежені багатьма чинниками і, в першу чергу, доходами населення та інституційними чинниками; висока еластичність попиту та відсутність послуг-замінників (товарів-замінників) призводять до неможливості встановлення чіткої цінової стратегії, що відображається як на споживачах, так і на фінансових результатах постачальників послуг.

Ринкова структура. Ринкові бар'єри є досить високими, оскільки потребують від постачальників послуг наявності високотехнологічного обладнання, механізмів для монтажних робіт, висококваліфікованого персоналу, наявності ліцензій, наприклад, для виконання послуг з енергоаудиту.

Поведінка. Комплекс маркетингу вимагає гнучкості у виборі цінової стратегії, рекламних продуктів, досліджень ринку, досліджень у сфері техніки і технології надання послуг.

Інституційне забезпечення. Економічна політика вимагає адекватної державної політики та неформальних імперативів громадського суспільства у сфері забезпечення енергоефективності національної економіки.

Результат. Досягнутий результат виражається у досягненні технічного прогресу, створенні робочих місць та загалом у підвищенні енергоефективності національної економіки.

З наведеного вище видно, що організаційно-економічні та інституційні вимоги до формування ринку енергетичних послуг, сформульовані на основі концепції "ринкова структура – поведінка – результат", потребують адекватного вирішення.

На думку М. В. Кожевникова, енергосервісний ринок – це система економічних відносин між замовниками (енергокомпаніями та іншими споживачами, якими можуть бути промислові підприємства, комерційні структури, фізичні особи) і сервісними організаціями. Ця система відносин базується на принципах конкуренції та активної взаємодії суб'єктів ринку, пов'язана з розробкою, реалізацією і споживанням високопрофесійних послуг у сфері енергетичного сервісу [17, с. 8].

Можна погодитись з таким визначенням, проте вважаємо, що у цьому разі, як і в більшості визначень, наявних у відповідних дослідженнях [1; 2], не приділяється належної уваги організаційно-економічним та інституційним особливостям формування і функціонування такого ринку. Отже, пропонуємо таке визначення: "ринок енергетичних послуг – це система організаційно-економічних відносин з приводу виробництва та споживання енергетичних послуг між постачальниками та споживачами. Ця система базується на принципах конкуренції та активної підтримки інститутів держави та громадянського суспільства".

Суб'єктами ринку енергетичних послуг є такі:

1) з боку попиту на енергосервісні послуги – замовники (фірми, державні установи, домашні господарства);

2) з боку пропозиції енергосервісних послуг (ЕСКО, що пропонують такі послуги: монтаж обладнання та його пуско-наладка; послуги в галузі енергозбереження та енерго-

ефективності; енергетичний консалтинг; інформаційні та діагностичні послуги; інжиніринг; навчання персоналу; ремонт, модернізація та реконструкція енергооб'єктів; технічне обслуговування обладнання).

Енергетичні послуги характеризуються такими особливостями:

- є комплексними, містять пакет заходів;
- пов'язані з інвестиційною та інноваційною діяльністю;
- послуги надаються спеціалізованими фірмами, які мають ліцензію на надання енергосервісних послуг;
- є одним із видів прибуткового бізнесу – ЕСКО отримує прибуток від замовника за надані енергосервісні послуги;
- функціональна діяльність, яка пов'язана з їх наданням, полягає в забезпеченні надійного та безперебійного функціонування систем виробництва, розподілу та споживання енергії.

Історично ЕСКО як суб'єкт підприємницької діяльності почали створюватись на початку 70-х рр. минулого століття як реакція на світову енергетичну кризу спочатку у Сполучених Штатах Америки, а потім в Європі.

Незабаром концепція ЕСКО набула поширення в багатьох інших країнах світу. Причому характерним є те, що вони є успішними в країнах, де наявна так звана "енергетична бідність".

Огляд та аналіз наукових джерел показує, що визначення ЕСКО як суб'єкта ринку енергетичних послуг наведено в документах відповідних організацій. Поняття "ЕСКО" наведено в Директиві Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2006/32/ЄС від 5 квітня 2006 р. про енергетичну ефективність і енергетичні послуги. Згідно з документом, "...енергосервісна компанія (ЕСКО) – це фізична або юридична особа, яка надає енергетичні послуги та (або) інші заходи з покращення енергоефективності на об'єктах або в приміщеннях користувача і при цьому бере на себе певну частку фінансового ризику. Сплата за надані послуги базується (загалом або частково) на досягненні покращення показників енергоефективності та на відповідності іншим узгодженим критеріям виконання (ред. – перформансу)" [18].

З 5 червня 2014 р. для країн ЄС зазначена Директива була замінена Директивою 2012/27/ЄС про енергоефективність від 25 жовтня 2012 р. [11]. У жовтні 2015 р. було прийняте рішення щодо імплементації Директиви 2012/27/ЄС стосовно енергетичної ефективності в рамках Енергетичного Співтовариства, в тому числі для України [19].

Директива 2012/27/ЄС не містить визначення ЕСКО, замінюючи його поняттям "постачальник енергетичних послуг" і визначаючи його як "...фізичну або юридичну особу, яка надає енергетичні послуги або інші заходи з покращення енергоефективності на об'єкті чи в приміщенні кінцевого споживача".

Отже, як видно з наведеного, у розробників європейського законодавства є розуміння необхідності розширення суті та змісту категорій ринку енергетичних послуг.

Директива 2012/27/ЄС про енергоефективність також визначає поняття "енергетичні послуги": "Енергетичні послуги: матеріальні переваги, користь або благо, отримані внаслідок поєднання (ред. – використання) енергії з ефективними технологіями та/або діями, які можуть охоплювати операції, технічне забезпечення і контроль, необхідні для надання послуг на підставі контракту, і які за звичайних умов достовірно приводять до покращення раціонального використання енергії та/або збереження первинної енергії, які можна перевірити, виміряти або обчислити".

У вітчизняному законодавстві визначення поняття “енергосервісна компанія” міститься в наказі Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення системи економічного стимулювання реалізації енергоощадних заходів на підприємствах житлово-комунального господарства”. “Енергосервісна компанія – суб’єкт господарювання, який здійснює енергоощадні заходи повністю або частково за рахунок власних, позикових або залучених коштів і забезпечує гарантоване досягнення економії паливно-енергетичних ресурсів та води впродовж терміну реалізації енергоощадних заходів” [20].

ЕСКО відповідає не тільки за реалізацію проекту, а й за фінансові та технічні ризики:

- по-перше, ЕСКО – це інжинірингова компанія, яка знає, як провести технічне обстеження, володіє достатнім досвідом і знаннями, щоб запропонувати оптимальне рішення для того чи іншого завдання;

- по-друге, справжня ЕСКО має володіти достатніми ресурсами, щоб залучити зовнішнє фінансування;

- по-третє, вона має бути спроможною проводити постійний моніторинг результатів упровадження проектів.

Так, беручи відповідальність за запропонований проект і залучаючи фінансування, ЕСКО готова взяти ризики замовника на себе в повному обсязі або частково.

Щодо договорів з підвищення енергоефективності зазначимо, що на практиці існують два поняття: “енергосервісний контракт” (ЕСК) та “енергосервісний перформанс-контракт” (ЕПК). При цьому ні Директива 2006/32/ЄС, ні Директива 2012/27/ЄС не дають визначення енергосервісного контракту. З огляду на це вважаємо за доцільне надати авторське визначення поняття “ЕСК”. ЕСК – це контракт, предметом якого є здійснення виконавцем заходів, спрямованих на енергозбереження і підвищення енергетичної ефективності у використанні енергетичних ресурсів замовником; при цьому розмір винагороди виконавця (ЕСКО) напряму залежить від обсягу економії, отриманої замовником від таких дій.

Водночас Директива 2006/32/ЄС подає таке визначення енергосервісного перформанс-контракту: “Енергосервісний договір/контракт (енергетичний перформанс-контракт, ЕРС) (Energy Service Contracts, Energy Performance Contracts) – це довгостроковий договір, згідно з яким замовнику енергосервісу пропонується певний набір заходів (проектів) з енергозбереження та підвищення енергоефективності, результати реалізації яких контролюються і перевіряються упродовж усього терміну дії контракту та які забезпечуються гарантіями того, що економія ПЕР, досягнута внаслідок запровадження заходів, буде достатньою для покриття повної вартості проектів” [18, с. 8].

Щодо ЕСК та ЕПК, з огляду на зарубіжну практику, зазначимо, що принципова відмінність між ними полягає в тому, що ЕПК передбачає надання повного комплексу заходів, спрямованих на енергозбереження і підвищення енергетичної ефективності у використанні енергетичних ресурсів замовником (“під ключ”); ЕСК є ширшим поняттям, оскільки в його рамках надають як повний комплекс (ЕПК), так і окремі види енергетичних послуг (наприклад, енергетичний аудит, поставки обладнання, лізинг обладнання, розробка проекту тощо).

Отже, згідно із вищенаведеним, можна сформулювати модель взаємодії суб’єктів ринку енергосервісу.

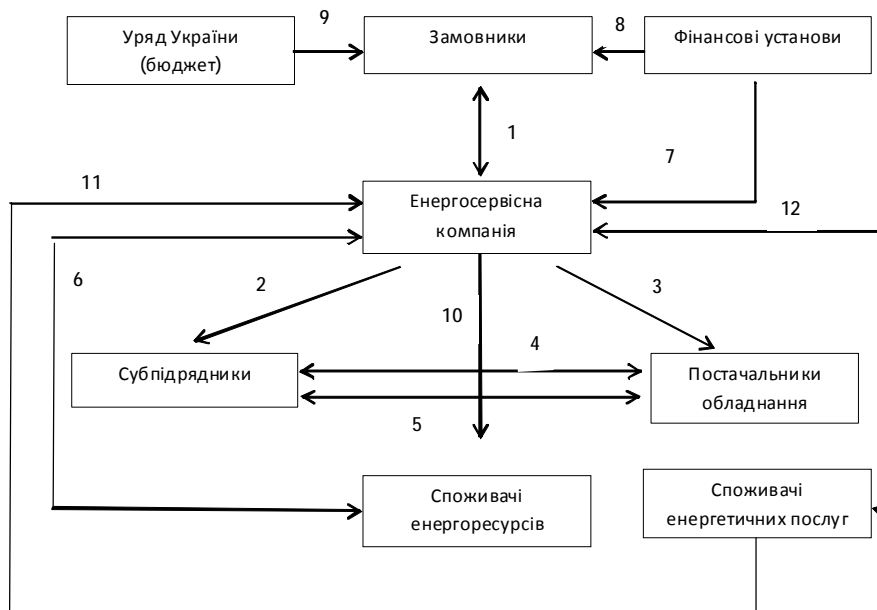

Рис. 2. Схема взаємодії суб'єктів ринку енергетичних послуг

Примітка. Розроблено автором на основі [17].

У схемі на рис. 2. наявна така взаємодія суб'єктів ринку енергетичних послуг:

1) енергосервісна компанія укладає енергосервісний договір із замовником, де ЕСКО виконує зі свого боку умови договору з надання енергетичних послуг, а замовник зобов'язується оплатити грошові кошти з отриманої економії;

2) енергосервісна компанія частину роботи (надання енергетичних послуг) на свій розсуд може передати спеціалізованим у сфері енергетичних послуг субпідрядникам, між якими укладається договір;

3) енергосервісна компанія замовляє необхідне обладнання у постачальників і між ними укладається договір поставки;

4) для надання енергетичних послуг субпідрядники замовляють необхідне обладнання у постачальників і між ними укладається договір поставки;

5) постачальники надають необхідне обладнання субпідрядникам, а субпідрядники зі свого боку здійснюють оплату;

6) енергосервісна компанія надає енергосервісні послуги покупцям електроенергії (ЖКГ, промисловим підприємствам, бюджетній сфері, комерційним структурам і т. ін.) і між замовником і ЕСКО укладається енергосервісний договір;

7) фінансові установи надають кредити ЕСКО; відкривається кредитна лінія; після отримання прибутку ЕСКО погашає кредити перед фінансовою установою;

8) фінансові установи надають кредити замовникам (продавцям електроенергії, генеруючим компаніям) для виконання замовлення енергосервісних послуг в ЕСКО, а після отриманої економії коштів замовники погашають кредити;

9) уряд України є гарантом для замовників (розроблено нормативно-законодавчі акти);

10) покупець електроенергії (ЖКГ, промислові підприємства, бюджетна сфера,

комерційні структури і т. ін.) отримує гарантовану економію від зниження витрат і оплачує за сервісні послуги ЕСКО;

11) енергосервісна компанія надає енергосервісні послуги споживачам і між ними укладається енергосервісний договір; ЕСКО виконує умови договору;

12) споживачі енергетичних послуг отримують гарантовану економію від зниження витрат і оплачують за сервісні послуги ЕСКО.

Висновки. Ринок енергетичних послуг за суттю і змістом є складною економічною категорією, де наявні відносини з виробництва та надання енергетичних послуг. Енергетичні послуги характеризуються особливостями, які впливають на специфіку функціонування ринку енергетичних послуг, визначають його організаційно-економічні та інституційні засади: вони є комплексними, пов'язані з інвестиційною та інноваційною діяльністю, надаються спеціалізованими організаціями, діяльність яких вимагає ліцензування.

Базові умови пропозиції на ринку енергетичних послуг є обмеженими внаслідок недосконалості інституційного й економічного середовищ. Вони характеризуються високою ціною еластичністю за доходами населення та суперечностями поведінки залежно від соціальної політики уряду та вартості паливно-енергетичних ресурсів. Висока еластичність попиту та відсутність послуг-замінників призводять до неможливості розробки чіткої цінової стратегії, що відображається на ефективності функціонування суб'єктів ринку. Ринкова структура характеризується високим рівнем ринкових бар'єрів, що викликано специфікою надання енергетичних послуг, які потребують наявності високотехнологічного обладнання спеціальних механізмів висококваліфікованого персоналу, наявності ліцензії. Ринкова поведінка – це комплекс маркетингу, що вимагає гнучкості у виборі цінової стратегії, рекламних продуктів, досліджень ринку, досліджень у сфері техніки і технологій, надання послуг. Інституційне забезпечення потребує адекватної державної політики та неформальних імперативів громадянського суспільства у сфері забезпечення енергоефективності національної економіки.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження категорій ринку енергетичних послуг мають бути спрямовані на визначення їх кількісних та якісних параметрів.

Список використаної літератури

1. Ковалко О. М. *Вступ до теорії енергоефективності багаторівневих систем: методи та моделі енергетичного менеджменту в системі житлово-комунального господарства* / О. М. Ковалко, О. В. Новосельцев, Т. О. Євтухова. – К. : НАН України, Ін-т технічної теплофізики, 2014. – 252 с.
2. Ковалко О. М. *Вертикально-інтегровані структури управління ефективністю функціонування систем комунальної теплоенергетики : моногр.* / О. М. Ковалко, О. В. Новосельцев, Т. О. Євтухова. – К. : Ін-т технічної теплофізики НАН України, 2017. – 258 с.
3. Єрмілов С. С. *Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році* / С. С. Єрмілов, В. М. Геєці, Ю. П. Яценко. – К. : НАЕР, 2009. – 93 с.
4. Сотник І. М. *Ефективний енергоменеджмент: теоретичні основи фінансової діяльності енергосервісних компаній* / І. М. Сотник, Л. А. Кулик // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2015. – № 3. – С. 212–225.

5. Степаненко І. І. Організаційно-економічний механізм інвестування енерго-ефективної реконструкції житла підприємствами будівельного комплексу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / І. І. Степаненко ; Київ. нац. у-т будівництва і архітектури. – К., 2013. – 20 с.
6. Hansen S. J. ESCOs Around the World: Lessons Learned in 49 Countries / S. J. Hansen, P. Bertoldi, P. Langlois. – Lilburn : The Fairmont Press, 2009. – 377 p.
7. Painuly J. P., Park H., Lee M.-K., Noh J. Promoting Energy Efficiency Financing and ESCOs in Developing Countries: Mechanisms and Barriers / J. P. Painuly, H. Park, M.-K. Lee, J. Noh // *Journal of Cleaner Production*. – 2003. – № 11. – P. 659–665.
8. Nadel S. M. Regulatory Incentives for Demand-Side Management / S. M. Nadel, M. W. Reid, D. R. Wolcott. – Washington, USA : American Council for an Energy-Efficient Economy, 1992. – 302 p.
9. Lessen N. Local Integrated Resource Planning: a New Tool for a Competitive Era / N. Lessen // *Electricity Journal*. – 1996. July, vol. 9, № 6. – P. 26–36.
10. Bertoldi P. Energy Service Companies in European Countries: Current Status and a Strategy to Foster their Development / P. Bertoldi, S. Rezessy, E. Vine // *Energy Policy*. – 2006. – № 34. – P. 1818–1832.
11. Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації : Закон України № 327-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/327-19>.
12. Фрейдкін Е. М. Методи і критерії оцінки ефективності енергозбереження : навч. доп. / Е. М. Фрейдкін. – СПб. : СПбГТУРП, 2013. – 52 с.
13. Вештеюнас М. А. Стратегія розвитку сфери енергосервісних послуг в Росії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 / М. А. Вештеюнас. – СПб., 2012. – 18 с.
14. Енергосервіс [Електронний ресурс] / Київська енергозберігаюча компанія. – Режим доступу : http://pesk.spb.ru/services/energy_service.html (дата звернення: 05.03.2016).
15. Броч В. Розбудова ринку енергосервісних послуг: світовий досвід та українські реалії / В. Броч, М. Федірко, Л. Франчук, В. Микитюк // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. – 2017. – № 3.
16. Гулак Д. В. Актуальні питання теорії регіональних електроенергетичних ринків / Д. В. Гулак // *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. – 2013. – № 12 (1). – С. 25–28.
17. Кожевников М. В. Формування сервісного ринку в електроенергетиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 / М. В. Кожевников. – Єкатеринбург, 2013. – 23 с.
18. Директива Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2006/32/ЄС від 5 квітня 2006 р. про енергетичну ефективність і енергетичні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.escotech.com.ua/uk/concept/>.
19. Директива 2012/27/ЄС від 25.10.2012 про енергоефективність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:N:PDF>.
20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення системи

економічного стимулювання реалізації енергозберігаючих заходів на підприємствах житлово-комунального господарства : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 9 від 26.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dnop.com.ua/dnaop/act19627.htm>.

References

1. Kovalko O. M., Novoseltsev O. V., Yevtukhova T. O. Vstup do teorii enerhoefektyvnosti bahatorivnyykh system: metody ta modeli enerhetychnoho menedzhmentu v systemi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva [Introduction to the theory of energy efficiency of multilevel systems: methods and models of energy management in the system of housing and communal services]. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t tekhnichnoi teplofizyky, 2014, 252 p. [in Ukrainian].
2. Kovalko O. M., Novoseltsev O. V., Yevtukhova T. O. Vertykalno-intehrovani struktury upravlinnia efektyvnistiu funktsionuvannya system komunalnoi teploenerhetyky : monohr. [Vertically-integrated management structures for the efficiency of the operation of communal heat power systems]. Kyiv: In-t tekhnichnoi teplofizyky NAN Ukrainy, 2017, 258 p. [in Ukrainian].
3. Iermilov S. S., Heietsi V. M., Yashchenko Yu. P. Enerhoefektyvnist yak resurs innovatsiinoho rozvytku: Natsionalna dopovid pro stan ta perspektyvy realizatsii derzhavnoi polityky enerhoefektyvnosti u 2008 rotsi [Energy Efficiency as a Resource of Innovation Development: National Report on the State and Perspectives of Implementation of the State Energy Efficiency Policy in 2008]. Kyiv: NAER, 2009, 93 p. [in Ukrainian].
4. Sotnyk I. M., Kulyk L. A. Efektyvnyi enerhomenedzhment: teoretychni osnovy finansovoi diialnosti enerhoservisnykh kompanii [Effective energy management: the theoretical basis of financial activity of energy service companies]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, 2015, No. 3, p. 212-225 [in Ukrainian].
5. Stepanenko I. I. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm investuvannya enerhoefektyvnoi rekonstruktsii zhytla pidpriemstvamy budivelnoho kompleksu : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: 08.00.04 [Organizational and economic mechanism for investing in energy-efficient reconstruction of housing by enterprises of the construction complex: extended abstract for obtaining scientific degree of Candidate of Economic Sciences: 08.00.04]. Kyiv: Nats. u-t budivnytstva i arkhitektury, 2013, 20 p. [in Ukrainian].
6. Hansen S. J., Bertoldi P., Langlois P. ESCOs Around the World: Lessons Learned in 49 Countries. Lilburn: The Fairmont Press, 2009, 377 p. [in English].
7. Painuly J. P., Park H., Lee M.-K., Noh J. Promoting Energy Efficiency Financing and ESCOs in Developing Countries: Mechanisms and Barriers. *Journal of Cleaner Production*, 2003, No. 11, p. 659-665 [in English].
8. Nadel S. M., Reid M. W., Wolcott D. R. Regulatory Incentives for Demand-Side Management. Washington: American Council for an Energy-Efficient Economy, 1992, 302 p. [in English].
9. Lessen N. Local Integrated Resource Planning: a New Tool for a Competitive Era. *Electricity Journal*, 1996 (July), Vol. 9, No. 6, p. 26-36 [in English].
10. Bertoldi P., Rezessy S., Vine E. Energy Service Companies in European Countries: Current Status and a Strategy to Foster their Development. *Energy Policy*, 2006, No. 34, p. 1818-1832 [in English].

11. Pro zaprovadzhennia novykh investytsiinykh mozhlyvostei, harantuvannia prav ta zakonnykh interesiv sub'ektiv pidpriemnytskoi diialnosti dlia provedennia mashtabnoi enerhomodernizatsii : Zakon Ukrainy № 327-VIII [Law of Ukraine "On Introduction of New Investments Opportunities, Guarantees of Rights and Legitimate Interests of Businesses to Conduct Large Scale Energy Sector Modernization, No. 327-VIII], from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/327-19> [in Ukrainian].
12. Freidkin E. M. Metody i kryterii otsinky efektyvnosti enerhozberezhennia: navch. dop. [Methods and criteria for assessing the efficiency of energy saving: a study guide]. SPb.: SPbHTURP, 2013, 52 p. [in Russian].
13. Veshteiuinas M. A. Stratehiia rozvytku sfery enerhoservisnykh posluh v Rosii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : 08.00.05 Strategy for the development of energy services in Russia: extended abstract for obtaining scientific degree of Candidate of Economic Sciences: 08.00.05]. SPb., 2012, 18 p. [in Russian].
14. Enerhoservis. Kyivska enerhozberihaiucha kompaniia [Energy service. Kyiv energy saving company], from [http://pesk.spb.ru/services/energy service.html](http://pesk.spb.ru/services/energy%20service.html) [in Ukrainian].
15. Brych V., Fedirko M., Franchuk L., Mykytiuk V. Rozbudova rynku enerhoservisnykh posluh: svitovy dosvid ta ukrainski realii [The development of the energy services market: world practice and Ukrainian realities]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – The Herald of Ternopil National Economic University*, 2017, No. 3 [in Ukrainian].
16. Hulak D. V. Aktualni pytannia teorii rehionalnykh elektroenerhetychnykh rynkiv [Current issues in the theory of regional electricity markets]. *Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv v konteksti mizhnarodnoi intehtratsii – Social and Economic Development of Regions in the Context of International Integration*, 2013, No. 12 (1), p. 25-28 [in Ukrainian].
17. Kozhevnykov M. V. Formuvannia servisnoho rynku v elektroenerhetytsi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: 08.00.05 [Formation of the service market in the electric power industry: extended abstract for obtaining scientific degree of Candidate of Economic Sciences: 08.00.05]. Yekaterynburh, 2013, 23 p. [in Russian].
18. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu ta Rady Yevropeiskoho Soiuzu 2006/32/leC vid 5 kvitnia 2006 r. pro enerhetychnu efektyvnist i enerhetychni posluhy [Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services], from <http://www.escotech.com.ua/uk/concept/> [in Ukrainian].
19. Dyrektyva 2012/27/leS vid 25.10.2012 pro enerhoefektyvnist [Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency], from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:N:PDF> [in Ukrainian].
20. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo stvorennia systemy ekonomichnoho stymuliuvannia realizatsii enerhozberihaiuchykh zakhodiv na pidpriemstvakh zhytlovo-komunalnoho hospodarstva : nakaz Ministerstva rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy № 9 vid 26.01.2011 [“On approval of the methodology for creation of the system for economic. stimulation for implementation of energy efficiency measures at the enterprises of the housing and utility sector”]: Order of the Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services of Ukraine dated January 26, 2011 No. 9, from <http://dnop.com.ua/dnaop/act19627.htm> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 грудня 2017 р.